

права) вже існували, але не вистачало структури: суб'єкти не було об'єднано доцільним правовим зв'язком» [5, с.54].

Якщо В.Н.Протасов вбачає відмінною властивістю правових зв'язків взаємодію суб'єктів права, Л.С.Явич навпаки, зауважує, що «правові відносини відрізняються від правових зв'язків як ступенем конкретизації суб'єктів та їх прав (обов'язків)... у правовідносинах, на відміну від юридичних зв'язків, має місце поведінка осіб, що взаємодіють, взаємно обумовлена діяльність ... за формального підходу різниця між правовідносинами та правовими зв'язками не є суттєвою і зводиться до конкретизації суб'єктного складу, прав та обов'язків» [6, с.210-211], тобто, на думку Л.С.Явича, у правових зв'язках взаємодія суб'єктів відсутня.

Точка зору О.Ф.Скакун є, фактично, похідною одразу від ідей Л.С.Явича та Л.Б.Тіунової: вона розуміє правовий зв'язок як «взаємодію уповноваженої особи не лише з конкретною зобов'язаною особою (як у правовідношенні), але й з усіма членами суспільства, у тому числі і з тими, хто не зобов'язаний поводитися активно, тобто правовий зв'язок є складним комплексом зв'язків, більш широким ніж правовідношення, де наявний один конкретний правовий зв'язок – право однієї особи суворо пов'язане з обов'язком іншої» [7, с.619].

Ю.І.Гревцов відштовхуючись від ідей Л.С.Явича розуміє правові зв'язки як закріплені правом структури суб'єктів права, зв'язки між якими через регулювання їх правом стають правовими і підкреслює, що правові зв'язки завжди лежать в основі правових відносин [8, с.58]. На думку цього дослідника правові зв'язки передбачають можливість дії, тоді як правовідносини – конкретну взаємодію їх сторін, отже, правові зв'язки є етапом становлення правових відносин, необхідною передумовою їх виникнення [8, с.54, 55], при цьому «відносно самостійна поведінка суб'єкта суспільного правового зв'язку і становить її безпосередній зміст, на відміну від змісту суспільних відносин, під яким зазвичай розуміють взаємно обумовлену поведінку сторін відносин (взаємодію)» [8, с.53-54].

Оригінальну трактовку співвідношення категорій «правовий зв'язок» і «правові відносини» пропонує Е.З. Бекбаєв, який вважає, що правові відносини слід ділити на власне правові відносини і правові зв'язки за критерієм причинно-наслідкового зв'язку між участю людини у правовідносинах та його поведінкою: у власне правовідносини особа вступає внаслідок своїх дій, у правові зв'язки – внаслідок подій [9].

Можна бачити, що теоретики права висловлюють дуже широкий спектр думок щодо розуміння сутності категорії «правовий зв'язок». Утім, ця категорія не є суто теоретичною – вона є також легальною.

Зокрема, у правовій системі України через категорію правового зв'язку визначається такий важливий інститут як громадянство – відповідно до ст.1 Закону України «Про громадянство» це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Слід зауважити, що доктринальні визначення громадянства як у конституційному [10, с.127], так і в міжнародному [11, с.157] праві також відштовхуються від категорії правового зв'язку починаючи з радянських часів [12, с.69].

Ця категорія вживається також у ч.6 ст.211 Сімейного кодексу України, де зазначено, що якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з усиновленням втрачають правовий зв'язок з нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка.

Цей термін також активно вживається у коментарі автора Сімейного кодексу України – З.В.Ромовської до ст.232 «Правові наслідки усиновлення», зокрема, там зазначено наступне (у наведених нижче цитатах термін «правовий зв'язок» виділений мною – А.С.):

– якщо дитину усиновлює жінка, «то можуть бути збережені права та обов'язки батька, і навпаки, якщо усиновлює таку дитину лише чоловік, можуть бути збережені

права та обов'язки матері дитини. Таке збереження правового зв'язку можливе лише за бажанням усиновлювача»;

– «Усиновлення називається «неповним», якщо за законом не втрачається правовий зв'язок між дитиною та її родичами за походженням – бабою, дідом, братами, сестрами. Стосовно правового зв'язку між рідними матір'ю і (або) батьками та дитиною, то він втрачається назавжди»;

– «Правовий зв'язок може бути збережений лише з її найближчими родичами: бабою, дідом, рідними братами та сестрами»;

– «Припинення правового зв'язку між усиновленою дитиною та її батьками, а також іншими родичами за походженням – це лише один із наслідків усиновлення. Слідом за ним одночасно наступає інший – виникнення особистих і майнових прав та обов'язків між дитиною та усиновлювачами... усиновлювачі одержують правовий статус матері, батька, а усиновлені – правовий статус дитини» [13, с.444-445].

Крім того, у авторському коментарі З.В.Ромовської до ч.6 ст.211 Сімейного кодексу України, в якій, як вже зазначалося вище, вживається термін «правовий зв'язок», наводиться приклад для пояснення змісту правової норми, в якому замість «втратила правовий зв'язок» зазначено «втратила правовий статус» [13, с.413].

Узагальнення практики вживання законодавцем терміну «правовий зв'язок» у правовій системі України дозволяє виявити наступні істотні ознаки цієї категорії:

– правовий зв'язок передбачає наявність складної сукупності взаємних прав та обов'язків двох суб'єктів (громадянство як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках, виникнення або припинення правового зв'язку при усиновленні дорівнює виникненню або припиненню усієї сукупності прав та обов'язків між особами, причому як майнових, так і немайнових), отже – правовий зв'язок є комплексною сукупністю правовідносин;

– правовий зв'язок виникає внаслідок отримання певного правового статусу (у випадку громадянства – загального статусу громадянина, у випадку усиновлення – спеціального правового статусу усиновлювача);

– права, які виникають у осіб у зв'язку з набуттям відповідного правового статусу є ексклюзивними (набуття особою статусу громадянина означає виникнення передбачених ст.38 Конституції України прав брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, права доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування; у свою чергу усиновлення, відповідно до ч.4 ст.232 Сімейного кодексу України, надає усиновлювачу щодо усиновленого уся сукупність прав батьків – на визначення імені дитини та місця її проживання, її виховання, спілкування з дитиною, її захист та відібрання дитини від інших осіб, а згодом, за певних обставин – на отримання від дітей аліментів), тобто такі права не є доступними для будь-яких інших осіб, що не мають відповідного правового статусу та не перебувають у такому правовому зв'язку, за своєю важливістю такі права якісно відрізняються від прав будь-яких третіх осіб щодо держави або усиновленого;

– наведені вище права, які надає статус громадянина та усиновлювача є не лише ексклюзивними, але також і вирішальне значущими для іншої сторони правового зв'язку (держави або усиновленого) у тому сенсі що їх реалізація значною мірою визначає долю та буття держави або усиновленого.

Отже, ці права за своєю важливістю якісно відрізняються від прав, які будь-які інші особи мають щодо держави або усиновленого.

Підсумовуючи застосування категорії «правовий зв'язок» як легального терміну правової системи України, можна зробити висновок про те, що ця категорія означає комплекс правовідносин між особами, що виникають внаслідок отримання однією з таких осіб певного статусу, який характеризується тим, що права, які надає такий правовий статус щодо іншої особи і які реалізуються у правовідносинах, що складають правовий зв'язок якісно відрізняються від прав будь-яких третіх осіб щодо іншої сторони правового зв'язку,

оскільки (1) є ексклюзивними у тому сенсі, що вони не є доступними для осіб, які не мають відповідного статусу і не перебувають у такому правовому зв'язку та (2) є вирішальне значущими для іншої сторони правового зв'язку, у тому сенсі що реалізація цих прав значною мірою визначає її долю та буття.

На нашу думку, зазначені вище ознаки правового зв'язку є універсальними і їх можна застосувати до інших феноменів правової дійсності, зокрема – до сукупності відносин, що виникають між господарським товариством та його учасником.

Учасник господарського товариства – це спеціальний правовий статус особи, яка стала власником частки у статутному капіталі господарського товариства внаслідок внесення до статутного (складеного) капіталу вкладу, або придбання такої частки у попереднього власника. Ст.10 Закону України «Про господарські товариства», ст.116 ЦК України, ч.1 ст.88 ГК України містять ідентичний перелік прав учасника господарського товариства, серед яких:

- Право брати участь в управлінні справами товариства в порядку, який визначається установчими документами, за винятком випадків, передбачених законом;
- Право брати участь в розподілі прибутку товариства і отримувати свою частку;
- Право отримувати інформацію про діяльність товариства (знайомитися з річними балансами, звітами, протоколами зборів);
- Право вийти з товариства (відсутнє в акціонера);
- Право здійснити відчуження своєї частки (акцій).

Цей перелік не є вичерпним, оскільки зазначені вище норми містять зауваження про те, що учасники господарських товариств можуть мати також інші права, передбачені законодавством і установчим документом товариства. Дійсно, аналіз законодавства свідчить про наявність великої кількості інших прав учасників господарських товариств. Отже, йдеться про орієнтовний перелік важливих прав учасника господарського товариства, які він має незалежно від розміру частки, що йому належить.

Ст.167 ГК України визначає корпоративні права, як сукупність майнових і немайнових прав, що виникають з володіння часткою (акціями) у статутному капіталі (майні) господарської організації: на участь в управлінні; на участь в отриманні частки прибутку; на участь в отриманні частки активів в разі ліквідації організації, а також інших прав, передбачених законодавством і установчими документами.

Якщо термін «права учасника» завжди застосовується до окремих прав і часто означає абстрактну правомочність будь-якого учасника будь-якого товариства, незалежно від розміру його частки, корпоративні права – це не лише окремі права, але також уся сукупність прав, що виникають з набуття частки (акцій, паю) певного розміру (володіння певною кількістю акцій) в конкретному корпоративному підприємстві, ці права є різними за обсягом у різних учасників (акціонерів, вкладників, членів).

Права учасника господарського товариства або ж корпоративні права не є доступними для осіб, які не мають статусу учасника відповідного господарського товариства: жодні інші особи, крім учасників господарського товариства, не мають права голосувати на загальних зборах учасників, отримувати дивіденди та ін. Отже, ці права є ексклюзивними.

З іншого боку, учасники господарського товариства вирішують усі важливі питання діяльності господарського товариства: хто саме буде директором товариства, чи варто розподілити прибуток господарського товариства між його учасниками, як дивіденди або ж ці кошти мають бути спрямовані на збільшення статутного капіталу, і нарешті – чи слід товариству взагалі продовжувати діяльність або припинити її шляхом ліквідації/реорганізації, тобто – реалізація прав учасників господарського товариства прав значною мірою визначає його долю та буття. Отже, ці права є вирішальне значущими для господарського товариства.

Висновки. Таким чином, права учасників господарського товариства якісно відрізняються від прав будь-яких третіх осіб щодо господарського товариства.

Нарешті, слід відзначити комплексний характер правовідносин між господарським товариством та його учасником, що є наслідком комплексного характеру прав учасника.

Можна бачити, що комплекс правовідносин між учасником та господарським товариством мають усі ознаки правового зв'язку.

Цей специфічний правовий зв'язок, цей комплекс правовідносин можна позначити терміном «участь у господарському товаристві».

Отже, участь у господарському товаристві – це комплекс правовідносин між учасником та господарським товариством, що має ознаки правового зв'язку.

Права, які учасник має щодо господарського товариства (корпоративні права), якісно відрізняються від прав будь-яких третіх осіб щодо господарського товариства, оскільки є ексклюзивними у тому сенсі, що вони не є доступними для осіб, які не мають статусу учасника і не перебувають у такому правовому зв'язку з господарським товариством та є вирішальне значущими для господарського товариства як сторони правового зв'язку, у тому сенсі, що реалізація цих прав значною мірою визначає долю та буття господарського товариства.

Список літератури

1. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. II. – 360 с.
2. Леушин В. И. Теория государства и права : учеб. [для юрид. вузов и фак.] / В. И. Леушин ; под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – М. : ИНФРА М – НОРМА, 1997. – 570 с.
3. Общая теория государства и права : учебник / А. Ф. Вишневский, Н. А. Горбаток, В. А. Кучинский ; под общ. ред. В. А. Кучинского. – Минск : Интегралполиграф, 2009. – 552 с.
4. Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности: Методология и теория / Л. Б. Тиунова. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. гос. ун-та, 1991. – 136 с.
5. Протасов В. Н. Правоотношения как система / В. Н. Протасов. – М. : Юрид. лит., 1991. – 144 с.
6. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 287 с.
7. Скаун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скаун. – Х. : Эспада, 2005. – 840 с.
8. Гревцов Ю. И. Проблемы теории правового отношения / Ю. И. Гревцов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1981. – 85 с.
9. Бекбаев Е. З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum712_9/item7150.html
10. Фрицкий О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицкий. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 510 с.
11. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник / М. Ю. Черкес. – К. : Т-во «Знання», 2001. – 284 с.
12. Черниченко С. В. Курс международного права : в 7 т. / М. М. Аваков, М. М. Богуславский, В. А. Вадалас [и др.]. – М. : Наука, 1990. – Т. 3 : Основные институты международного права. – 260 с.
13. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : наук.-практ. коментар / З. В. Ромовська. – К. : Видав. Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.

Стаття надійшла 01.12.2014 р.

А.В.Смитюх, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова
кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

УЧАСТИЕ В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ОБЩЕСТВЕ КАК ПРАВОВАЯ СВЯЗЬ

Резюме

По результатам исследования мнений теоретиков-правоведов относительно сущности категории правовой связи, а также практики использования этой категории украинским законодателем, выведены признаки и определение понятия правовой связи. По результатам применения указанных признаков к комплексу правоотношений, возникающих между хозяйственным обществом и его участником, делается вывод о том, что участие в хозяйственном обществе отвечает признакам правовой связи.

Ключевые слова: правовые отношения, правовая связь, хозяйственные общества.

A.V.Smitiukh, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa I.I.Mechnikov National University
The Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE SHAREHOLDING IN A COMMERCIAL COMPANY AS A LEGAL NEXUS

Summary

The characteristics and definition of the legal nexus are provided as a result of the investigation of the cholary opinions and use of this category by the legislator of Ukraine. The conclusion that a shareholding in a commercial company may be qualified as a legal nexus is made as a result of extrapolation of the general characteristics of the legal nexus to the complex of the legal relations among the commercial company and its shareholder.

Key words: legal relations, legal nexus, commercial companies.